

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ДИПЛОМСКИ РАД

**Чешки спорт у међуратном Београду:
хазена и женска еманципација**

МенторСтудент

проф. др Радина ВучетићАндрејана Влаховљак ИС 13/6

Београд, септембар 2018.

Садржај

Предговор	3
1. Увод	5
2. Почети хазене у Београду	11
2.1. Развој хазена клубова	12
2.2. Правила хазене.....	14
2.3. Суђење	17
3. Деловање Београдског хазена подсавеза.....	19
3.1. Административна организација хазенашких клубоваи промовисање хазене.....	19
3.2. Ривалитет СК Југославије и БСК-а	22
3.3. Хазена репрезентација Краљевине	25
4. Хазенашице.....	29
4.1. Опрема и изглед хазенашица	30
4.2. Приватан живот хазенашица.....	33
4.3. Хазена је корисна за жене: ЗА и ПРОТИВ.....	35
5. Закључак	38
Извори и литература	41

Предговор

Тема којом се бави овај дипломски рад, поприлично је непозната и у литератури нема много података. Обзиром да се хазена сматра претечом данашњег рукомета, поједине монографије које се баве историјом спорта, пре свега историјом рукомета на простору некадашње Југославије, садрже основне чињенице о овом чешком спорту. Такође, може се наићи на неколико чланака који говоре уопштено о хазенашицама и хазени на просору некадашње Краљевине Југославије, али још увек не постоји монографија која се бави конкретно историјом и развојем хазене у Краљевини. Обзиром да је на простору Краљевине СХС хазена била популарна у периоду од 1921. до 1945. године, и да су скоро сви спортски клубови имали своје хазена секције, као и да је репрезентација Краљевине Југославије освојила светско првенство 1934. године, требало би више да се зна о овом тимском спорту којим су се, у Краљевини, бавиле искључиво жене.

Овај рад се, пре свега, бави развојем хазене у Београду, где је она била најпопуларнија. Фокус је свакако стављен на деловање Београдског спортског клуба и Спортског клуба Југославије, који су били најјачи спортски клубови у целој Краљевини. Међутим, доста је речи и о томе како су хазенашице, свесно или несвесно, дале велики допринос у еманципацији жена и у борби за равноправност. Обрађен је развој београдске хазене у периоду од 1921. до 1929. године, то јест сама појава и популаризација овог спорта у првим годинама, а затим и период када је дошло до устаљивања државног првенства. Истраживање развоја хазене је веома битно да би се с једне стране показало како је један тимски спорт за жене успео да стекне популарност, сличну као фудбал у мушком спорту, и са друге стране, да се прикаже како су се жене за равноправност бориле чак и на спортским теренима.

У уводном делу дат је општи контекст и ситуација у Европи након Првог светског рата, као и кратка историја хазене и појединости о њеном настанку. Такође има речи и о ситуацији у самој Краљевини СХС, као и о положају жена и њиховој борби за равноправност у свим сферама друштвеног живота. Прво поглавље се бави самим

доласком и промовисањем хазене у првим годинама њеног постојања у Краљевини СХС, пре свега у Београду. Такође има речи и о правилима и самој техници и тактици овог женског спорта. Друго поглавље је посвећено, пре свега, функционисању Београдског хазена подсавеза и вечитом ривалству два најбоља београдска клуба, као и промовисању хазене ван Краљевине и зачетку репрезентације хазене у Југославији. У последњем делу рада највише је речи о томе како је хазена утицала на живот девојака које су се бавиле спортом, и како су оне биле укључене у борбу за равноправност самим тим што су спортисти. Такође није могла да се заобиђе још једна тема која је постала популарна откако се хазена појавила, а то је да ли је она корисна или не, за здравље девојака које је играју.

Литература која је коришћена за приказивање општих прилика у Краљевини СХС и нестабилне политичке ситуације која се рефлектовала и на спорт, свакако је *Историја Југославије 1918-1978*, Бранка Петрановића. За приказ опште слике спортског живота у Београду, коришћена је монографија Николе Жутића, *Соколи* као и трећи том синтезе *Историја Београда*, коју је уредио Васа Чубриловић. Да би се створила општа слика о женској еманципацији и борби за равноправност на простору Краљевине СХС, коришћене су: синтеза коју је приредио Милан Ристовић, *Приватни живот код Срба у двадесетом веку* и монографија Пеђе Марковића *Београд и Европа 1918-1941*. Монографија *Развој рукомета у Србији* Бранка Гардашевића је једина која садржи нешто више података о историји и деловању хазене у Европи и у Краљевини СХС. Такође у исту сврху коришћени су и интернет чланци антрополошкиње Маје Којадиновић. И на крају, како би се ближе приказало опште расположење према женском спорту и хазени у свету од великог значаја је студија Ирине Јухас, *Жена и спорт*.

Основни извори на којима је заснован овај рад су свакако чланци из дневних новина *Време* и *Политика* у периоду од јесени 1921. до краја 1929. године. Помоћу њих могуће је реконструисати развијање хазене и на први начин представити која је била њена улога у спортском и свакодневном животу Краљевине. У исту сврху, ништа мање битан од штомпе био је и приручник о бављењу хазеном који је написао, то јест са чешког превео Ралф Хоке, загребачки учитељ сопорта, под називом *Хазена. Тренинг, техника и правила игре*. За потребе приказа трендова и спортске моде двадесетих година 20. века коришћен је

часопис *Жена и свет*, који је несумњиво био најпопуларнија месечна штампа међу женама пре свега у Београду.

1. Увод

Завршетак Првог светског рата означио је и почетак једног новог периода у читавом свету. Првим светским ратом убрзан је процес глобализације и промењен је економски и друштвени поредак на планети. Све то даље је утицало на културу и уметност која у овом периоду развија нове правце. Напретком науке и технологије средства комуникације се усавршавају стога проток информација постаје све бржи, док се развојем саобраћаја омогућава боља повезаност чак и међу најудаљенијим крајевима света. Индустрија се развијала невероватном брзином и потреба за радном снагом била је све већа. Међутим, услед великог броја страдалих мушкараца током рата и ратних инвалида који нису могли да привређују, жене почињу да чине све већи проценат радника у фабрикама. Такође, због великог обима посла, а мањка радне снаге, број радних сати био је све већи, а услед кризе након рата исплате су биле минималне. У овим условима раднички покрет, који је већ имао своју дугу историју, почиње да се буди и достиже свој врхунац. Убрзо, уз велике напоре и упорност радника, почиње полако да се остварује захтев о осмочасовном радном времену који и радницама пружа прилику да имају слободно време за разоноду, као што су до тада имали богати.

Уз раднички, дошло је и до развоја женског покрета који делује на сузбијању неједнакости. Жене су почеле да остварују своје циљеве на свим пољима: од добијања права гласа, преко равноправности у области школовања до све бољих услова приликом запошљавања. Социјална револуција у 20. веку довела је до тога да се положај жене из корена промени. Жена је ослобођена кућних послова појавом нових технолошких открића и самим тим има више времена које ће утрошити на образовање или неки посао ван куће.¹ Ни Краљевина СХС није заостајала за овим европским трендовима, тако да поред све бољих услова за образовање и запошљавање, жене су све више присутне у свим

¹Peđa J. Marković, *Beograd i Evropa 1918-1941. Evropski uticaj na proces modernizacije Beograda*, Beograd 1992, str. 51.

сферама јавног живота, оне су слободније и свесне своје сексуалности, па долази до неких појава које до тада нису биле уобичајене, а то су ванбрачно рађање и предбрачни сексуални односи. Такође поред тога што нису везане за кућу, више слободног времена имају јер је број деце у браку много мањи, а самим тим и обавезе. Као највећа револуција на пољу породичног живота, свакако се сматра развод брака, тако да жене више нису трпеле брачну заједницу која их није чинила срећнима.²

Као нов вид забаве, који полако прераста у професију средином 20. века, заживео је и спорт. Још од краја 19. века интересовање за спорт је велико, међутим након рата он доживљава свој процват и развија се како на клубском тако и на репрезентативном нивоу. Ни у овој сфери друштвеног живота жене нису биле равноправне. Као највећи проблем учешћа жена у спорту било је то како ће физичка активност утицати на њихов репродуктивни систем. Лекари су износили своје мишљење да јаке физичке активности нису добре за женско тело јер би у том случају постале мушкобањасте. Тако је на овај начин женски такмичарски спорт у самом старту маргинализован.³ Међутим било је и оних који су ове тврдње побијали тако да је женски спорт почео да се лагано развија у овом периоду.

Слична ситуација била је и у новооснованој Краљевини Срба Хрвата и Словенаца током двадесетих година 20. века. Након Првог светског рата Краљевина Срба Хрвата и Словенаца суочила се са много проблема око организовања државе и проналажења свог места у новом светском поретку.⁴ Међутим то није много утицало на то да ова држава крене да се развија и модернизује у корак са европским државама. Емиграција са подручија Краљевине која је боравила у Европи, претежно ради студирања, почела је да преноси своја искуства у Краљевину СХС, тако да су се утицаји других народа брзо ширили. Такође било је доста миграната који су дошли у Краљевину СХС и тако су ширили свој утицај. На пример у архитектури се види утицај француског еkleктицизма,

²А. Павићевић, „Брачни и породични живот: друштвена политика и процеси трансформација“, у: *Приватни живот код Срба у двадесетом веку* (пр. М. Ристовић), Београд 2007, стр. 63-74.

³Irina Juhasi dr., *Žena i sport*, Beograd 2016, str. 12.

⁴Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, I knjiga, Beograd 1980, str. 54.

док је нову зграду Патријаршије пројектовао руски емигрант Виктор Лукомски, док су утицаји на књижевно стваралаштво били претежно из Француске и Чехословачке.⁵

Београд, као престоноица Краљевине, био је центар свих политичких, економских, друштвених и културних дешавања. Након рата се веома брзо развијао и попримио је изглед великих европских градова и ни у чему није заостајао за њима. Тако је главни град Краљевине био и центар већине спортских дешавања у периоду између два рата. Такође, након уједињења радило се и на томе да Загреб и Љубљана не заостају за Београдом па су основани многи клубови и изграђени су или обновљени стари стадиони.⁶ Фудбал је уживао највеће интресовање, међутим двадесетих година долази до процвата и других спортова. Два најпознатија клуба у Београду још пре рата били су Београдски Спортски Клуб и Велика Србија који након рата мења име у Спортски Клуб Југославија. Њихови стадиони су били на простору данашње зграде Техничких факултета. Прва утакмица на стадиону БСК-а одиграна је још у септембру 1911. године, док је стадион, тада још увек Велике Србије, отворен на јесен 1913. године. Када је кренула изградња Техничких факултета и Државног архива, стадиони су измештени на Топчидерско брдо. Ова игралишта су била много већег капацитета јер је интресовање за спорт, поготово фудбал, рало све више. Нови стадион СК Југославије отворен је 24. априла 1927. године, док је БСК заиграо на новом стадиону 5. маја 1929. године. Оно што је било од великог значаја јесте и изградња атлетске стазе око ових стадиона, која је омогућила развој атлетике у Краљевини. Поред ова два клуба било их је још неколико из Београда који су се такмичили у државним првенствима: Соко (од 1930. године БАСК), Јединство, БУСК, Чукарички и други.⁷

Захваљујући све већем интересовању за спорт, Београд постаје центар у којем се развијају и друге дисциплине поред фудбала. Тако су све популарнији били атлетика, бокс, водени спортови, стељаштво, тенис, бициклизам, хазена, али и зимски спортови. Највећи проблем били су недостатак терена и реквизита за тренирање. Такође недостајао је и стручни кадар, као и тренери тако да се дешавало да страни тренери долазе у

⁵*Isto*, str. 336-337.

⁶*Историја Београда*, ур. Васа Чубриловић, III књига, Београд 1974, стр. 458-459.

⁷*Исто*, стр. 460.

Краљевину како би тренирали спортисте.⁸ Буџет за спорт је такође био мали тако да су се клубови највише финансирали од продавања карата за утакмице и добровољних прилога богатих који су уживали у гледању спортских манифестација.

Политичка ситуација у Краљевини била је веома сложена и тежило се ка смањењу верских и националних разлика међу уједињеним народима, што је у спортском животу Краљевине покушано стављањем Соколских друштава у државну службу. Прва Соколска друштва настала су у Чешкој 1862. године као словенски национално-ослободилачки покрет и гимнастичка организација. Водили су се либералним паролама као што су слобода, братство и једнакост без обзира на веру и сталеж. Ову идеју брзо преузимају пре свих словенски народи који су били под влашћу Аустро-Угарске монархије. Тако настају соколска друштва прво у Љубљани, а затим и у Загребу где су Срби и Хрвати деловали заједно све до оснивања Српског сокола 1905. године у Загребу.⁹ У Београду је деловало соколско друштво *Душан Силни* и на Првом свесоколском састанку у Београду је прокламовано уједињење целокупног српског соколства унутар и изван граница Краљевине Србије. Идеологија српских соколских друштава на територији Аустро-Угарске Монархије била је југословенска, циљ пре и током Првог светског рата био је, пре свега уједињење прво српских, а затим и словенских народа са територије Монархије са Краљевином Србијом. Након оснивања Краљевине СХС уједињена су сва соколска друштва у Соколски савез СХС, који на скупштини у Марибору мења име у Југословенски соколски савез.¹⁰ Током двадесетих година долази до разлаза у националној идеологији и то се одразило на соколско друштво из којег иступа Хрватски соколски савез. Соколи су након преименовања државе у Краљевина Југославија и пропагирања националне политике о једном народу, југословенском, стављени под државни надзор како би се омладина правилно развијала и усвајала ове националне идеје. Тако је Југословенски соколски савез 1934. године бројао преко 100000 чланова.¹¹

Поред културног утицаја, види се да је Чешка имала и утицај у развоју спорта на простору Краљевине. Поред фудбала, који је заузимао прво место у спортском животу

⁸*Isto*, стр. 460.

⁹Nikola Žutić, *SOKOLI, ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929-1941*, Beograd 1991, str. 5-6.

¹⁰*Isto*, str. 19-11.

¹¹*Isto*, str. 15.

Краљевине, Соколство и хазена су били веома популарни. Стога се са сигурношћу може рећи да су чешки спорт и спортске организације наишли на погодно тло где су могли да се са великим успехом развијају ван граница матичне државе.

Пријатељство Краљевине СХС и Чехословачке није било чудно. Политички интереси ове две државе били су исти, а то је да се сачувају своју независност у случају да Аустрија и Мађарска поново ојачају као пре Првог светског рата. Тако су Чехословачка и Краљевина СХС, основали савез под називом Мала Антанта. Ово је војни и одбрамбени савез који су склопили и са Румунијом и деловао је од 1920. до 1938. године.¹² Стога не чуди што је културна размена између ових земаља била интензивна.

Игре са лоптом су познате још из античких времена, тако да се може рећи да хазена и рукомет нису настали одједном већ да је то процес који је трајао више од хиљаду година. У Хомеровим делима може се наћи игра *урауиа* која је за циљ имала усавршавање бацања и хватања лопте. Такође је познат и *харпастон* који се играо у целој античкој Грчкој. Ову игру преузели су и Римљани и поред својих познатих купатила су градили и *лоптарнице* у којима су проводили своје слободно време где су се релаксирани.¹³ Постоје подаци који говоре и томе како су ове игре играле и Римљанке, као и Римљани, само по много нежнијим правилима. Ове игре су се даље шириле по римским провинцијама. Оне се сматрају претечом хазене јер се лопта могла додиривати само руком и циљ је био да се лопта убаци у противнички го или да се само пренесе преко противничке линије.¹⁴ Крајем 19. века спорт постаје све присутнији у свакодневном животу. О томе пре свега сведоче и прве модерне Олимпијске игре које су одржане у Атини 1896. године. Прва игра која је личила на *велики рукомет* била је *raffball* коју је промовисао Конрад Кох немачки гимнастички педагог 1891. Године у Брауншвајгу. Убрзо су настале и друге игре са лоптом као што су *haandbold* у Данској 1898. *igandbol* у Украјни 1905. године.¹⁵

Права претеча данашњег дворанскг рукомета јесте хазена јер је по стилу игре њему најсличнија. Настала је у Чешкој крајем 19. века, 1892. године. Промовисали су је спортски педагози Антон Криштоф и Вацлав Карас. Правила ове нове игре су креирана по

¹²„Мала Антанта“, *Википедија*, 15. фебруар 2018, https://sr.wikipedia.org/sr/Мала_Антанта, (9. септембар 2018).

¹³Branko Ђ. Gardašević, *Razvoj rukometa u Srbiji*, Beograd 2012, str. 10.

¹⁴Ralph Hoke, *HAZENA. Trening, tehnika i pravila igre s 26 slika*, Zagreb 1924, str. 11.

¹⁵Branko Ђ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 11.

узору на игру са лоптом која се звала *цилова*. Прва хазенашка екипа је направљена у Академији на Страхову 1907. године од стране Антона Криштофа. Он је наредне године и штампао правила за ову игру.¹⁶ Правила су се временом мењала и усавршавала па је 1918. године Чех Јаро Трантина издао прерађена правила хазене по којима се она играла у многим европским земљама у периоду између два рата. Хазену су претежно играле жене, али је било и изузетака, а као спорт хазена је призната 1911. године од стране Чешког олимпијског одбора.¹⁷ Највећа промоција хазене десила се 1912. године на Свесоколском слету. Тада је одиграна хазена утакмица пред рекордних 70000 гледалаца. Од тада у Чешкој се оснива неколико клубова, а експанзија овог спорта креће и у Европи.¹⁸ Тако овај спорт долази у Краљевину Срба Хрвата и Словенаца у трећој деценији 20. века посредством чешке емиграције и брзо стиче велику популарност међу женском омладином.

Као што је већ поменуто, женски спорт није био популаран као мушки и стога је био спутаван. Тако је творац модерних олимпијских игара Пјер де Кубертен говорио да спорт треба да представља *уздицање мушког атлетицизма, са интернационализмом у основи и да женски аплауз буде награда*.¹⁹ На наредних неколико Олимпијских игара, до Првог светског рата, ипак је учествовало неколико жена и то у тенису и голфу, спортовима за елиту, док им је било дозвољено и такмичење у једрењу, али у мешовитим екипама. Тада је женски спорт био и даље под окриљем мушких спортских федерација. Након Првог светског рата слика о женском спорту се мења. Жене се боре за добијање права гласа, затим за равноправност у школовању и академским професијама, али и за право да се баве спортом и да се такмиче. Прва земља која је имала своју женску спортску организацију била је Француска и тако је подстицала и друге земље да оснују сличне организације. Највећи успех женског спорта су биле Женске светске игре у Монте Карлу 1921, 1922. и 1923. године које је спровела Међународна женска спортска федерација која је ипак била у сукобу са Међународним олимпијским комитетом.²⁰

¹⁶*Isto*, str. 13.

¹⁷*Isto*, str. 14.

¹⁸*Isto*, str. 13.

¹⁹ Irina Juhas, *Nav. delo*, str. 12.

²⁰*Isto*, str. 13.

Овај рад би требало да покаже под којим околностима се хазена развијала у Краљевини СХС и колико је овај спорт утицао на то да жене почну да се баве тимском игром која је била специфична за мушкарце. Такође треба показати који су то темељи на којима је изграђена југословенска репрезентација хазене која је 1934. године успела да освоји прво место на Светском првенству у овом спорту.

2. Почети хазене у Београду

Захваљујући студентима из Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, који су боравили у Прагу на студијама, као и чешкој емиграцији која је боравила у Београду након Првог светског рата, али и културној размени између ове две словенске државе, хазена је пронашла свој пут до спортских игралишта у Краљевини СХС. Прва утакмица је највероватније одиграна, према речима Јована Ружића²¹, фудбалског репрезентативца Краљевине, 1920. године између екипа Београдског спортског клуба и Спортског клуба Југославија. Већ наредне године састављена је мешовита хазенашка екипа којој је БСК уступио свој терен да би тренинзи могли да се одржавају. Тако је оформљен хазенашки тим БСК-а који ускоро постаје чисто женски тим. Ову екипу је саставио Чех Стањек и тиме је створио темељ за даљи развој хазене по узору на Чешку.²²

Прва званична хазена утакмица одиграна је у понедељак 26. септембра 1921. године на стадиону БСК-а. Ово је била прва утакмица у Краљевини СХС о којој постоје исцрпнији подаци. Она је одржана на прослави десетогодишњице постојања Београдског спортског клуба, у склопу које је одржан и Лако-атлетски митинг дан пре, на којем је већ

²¹Јован Ружић (12. децембар 1898-25. септембар 1973), био је један од првих фудбалера из Србије и Београда који је играо за репрезентацију, први лиценцирани фудбалски судија и спортски функционер. Почео је да ига фудбал са 13 година и прво је био члан фудбалског клуба *Српски мач*, затим *Славије* и са 15 година заиграо је за клуб *Велика Србија*. Био је учесник у Првом светском рату и након преласка преко Албаније играо је у Француским клубовима где је постао миљеник публике и добио је надимак „топовско ђуле“. У Краљевину СХС се вратио 1919. године и заиграо је за *СК Југославију*. На првој званичној утакмици репрезентације Краљевине СХС био је једини фудбалер из Србије и Београда који је играо против Чехословачке и Египта у оквиру олимпијског турнира у Антверпену. Такође био је и успешан атлетичар тако да је освајао многе награде на лакоатлетским митинзима. Поред фудбала веома је заслужан и за развој хазене, рукомета и рагбија у Београду. Умро је у Београду у 1973. године са 75 година.

²²Branko Ђ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 16.

поменути Јован Ружић био доминантан.²³ Није било необично да се фудбалери такмиче и на Лако-атлетским митинзима, јер у то време спортисти су били чланови клубова и могли су се бавити било којим спортом за који су били надарени. Меч је отпочео у 16 часова и 30 минута на стадиону БСК-а, а гостујућа екипа била је Хакоах из Земуна.²⁴ Овај сусрет је завршен резултатом 19:4 у корист дама из Београдског спортског клуба.²⁵

Само месец дана касније, тачније у недељу 30. октобра 1921. године одиграна је утакмица између СК Југославије и БСК-а. Чак су позната имена свих играчица које су у овом тренутку биле у екипи СК Југославије, а то су: Бела Бркић, Олга Ивковић, Бранка Стојановић, Зора Ружић, Мица Хаџић, Коса Ивковић, Даница Јањушевић, Јелена Петровић, Десанка Костић, Мица Митровић, Марица Поповић, Мина Ружић, Боса Ђуровић, Зора Стојановић, Зорица Црвенчић, Спасенија Симић.²⁶ Према овим изворима извесно је да су два најјача спортска клуба из Београда имали своје хазена екипе које су биле чисто женске. Овај меч био је предигра за фудбалску утакмицу између БСК-а и Новог Сада и ова утакмица се одиграла на стадиону београдског клуба. Резултат је био 4:4 и то је само био наговештај будућег ривалитета који је са фудбала прешао и на хазену.²⁷ То се може видети из тога што се након утакмице између СК Југославије и Јуде Макабија, која је одиграна у мају наредне године, разговарало о томе да се организује утакмица БСК и Југославије како би две квалитетне хазенашке екипе одмериле снаге на терену.²⁸

2.1. Развој хазена клубова

СК Југославија и БСК били су први клубови у Београду који су саставили чисто женске тимове који су играли хазену. Интресовање за овај спорт је веома брзо расло међу женском омладином, пре свега у Србији и одатле се ширило даље по целој Краљевини, стога је до 1925. године било 23 основана клуба на територији Србије. У самом Београду

²³„Ружић и Марковић туку југословенске рекорде“, *Политика*, 26. септембар 1921, стр. 3.

²⁴„Спорт“, *Политика*, 25. септембар 1921, стр. 3.

²⁵„Спорт“, *Политика*, 27. септембар 1921, стр. 3.

²⁶Branko Ђ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 17.

²⁷„Хазена“, *Политика*, 31. октобар 1921, стр. 3.

²⁸„Јуда Макаби-Југославија (Хазена)“, *Политика*, 20. мај 1922, стр. 6.

састављене су још три хазена секције у следећим клубовима: Соко 1923. године, и Јединство и Чехословачки СК 1924. године.²⁹ Поред Београда други центар Краљевине био је и Загреб, тако су на лето 1922. године одигране и прве хазена утакмице и у овом граду³⁰, који ће у будућности основати више хазенашких тимова који ће омогућити да се у Краљевини створи неколико конкурентних екипа, а самим тим и да се створи темељ за одржавање државног првенства.

Обзиром да је било јако мало клубова и да до 1924. године није постојао документ који би се користио као правилник ове игре, као и да хазена није била позната у свим деловима Краљевине, као што је био случај са фудбалом, није постојао ни услов да се оснује државно првенство. Међутим у изворима се налази на податке који могу помоћи да се реконструише слика бар о неким појединостима које се односе на хазену. Услови за играње нису били погодни током целе године. Највише мечева је играно на пролеће, од априла до јуна и на јесен од септембра до новембра. Веома је мали број утакмица које су игране током лета, док током зиме нема података о међусобним сусретима. Свакако пошто је ово спорт који се игра на отвореном изискује то да временске прилике буду погодне. Такође запажа се да су хазена утакмице, до 1924. године, често игране као предигра фудбалских мечева током првенства, које је имало свој јесењи и пролећни део. У новинама се налази на две врсте података о мечевима, најави и извештају са утакмице. У првих неколико година ти подаци су шутири, само време одигравања, противници, резултат и најбоље играчице. Најаве за мечеве су најчешће биле суботом, ређе петком док су извештаји обично били понедељком. Стога се јасно види да су мечеви претежно играни викендом, пре свега недељом, када се није радило како би и играчице могле да се окупе, а и да би публика могла да присуствује. Ређе се налази на примере да су се утакмице играле током радне недеље. То је био случај само када би се мечеви одигравали приликом Олимпијског дана или свечаности у част годишњице неког клуба, које су најчешће биле везане за велике црквене празнике.

²⁹Branko Đ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 17-18.

³⁰„И Загреб је има...“, *Политика*, 25. јун 1922, стр. 8.

Током 1922. године одиграно је само два пријатељска меча. Након утакмице Јуда Макаби и СК Југославија која је завршена резултатом 8:0 за СК Југославију³¹, следећа је одиграна тек у септембру и тада су играли СК Југославија и екипа из Новог Сада, на којој је СК Југославија била доминантнија и добила је тај меч резултатом 19:0.³² Већ наредне године је одиграно више мечева. И даље су СК Југославија и БСК били бољи у односу на остале, СК Југославија је добила утакмицу против СК из Жомбоља са 16:3³³, док је БСК био бољи од хазена клуба Соко са 9:1.³⁴ Ова утакмица је одиграна на Ђурђевдан у слопу прославе двадесетогодишњице од оснивања СК Соко.³⁵ Ово је још један извор о томе да су хазена утакмице постале саставни део свечаности приликом прослава годишњица оснивања спортских клубова, јер су се до тад организовали само лакоатлетски митинзи и фудбалске утакмице. Тако је већ 26. маја одиграна дуго очекивана утакмица између БСК-а и СК Југославије. Повод је била прослава десетогодишњице оснивања СК Југославије на Духове.³⁶ Већ наредна утакмица ова два тима одиграна је 15. септембра приликом прославе Олимпијског дана и резултат је био 1:1. За ову утакмицу постоје подаци да је судија „испустио игру из руку“ и да је игра била веома сурова и неспортска и да су се играчице бориле као на фудбалској утакмици, што сведочи о изједначеном квалитету ова два тима међу којима се јавља ривалитет у најранијим данима њиховог постојања.³⁷

2.2. Правила хазене

Као што је већ поменуто, прва верзија правила хазене штампана су 1908. године, а прерађена су 1918. До 1924. године у Краљевини СХС није било преведених правила и због тога је долазило до проблема приликом играња и тренинзи нису могли да се обављају онако како би требало кад је у питању бављење спортом. До те године није постојала лига коју су играли хазенашки клубови. Државно првенство је почело да се одржава тек од

³¹ „Још једна победа београдских дама“, *Политика*, 22. мај 1922, стр. 6.

³² „Југославија туче Нови Сад 19:0“, *Време*, 11. септембар 1922, стр. 2.

³³ „ЈУГОСЛАВИЈА- С. У. ИЗ ЖОМБОЉЕ 16:3-5:0“, *Политика*, 23. април 1923, стр. 7.

³⁴ „ДАН СПОРТА У КОШУТЊАКУ. – ПРОСЛАВА ДЕСЕТО-ГОДИШЊИЦЕ СПОРТ-КЛУБА СОКО“, *Политика*, 7. мај 1923, стр. 6.

³⁵ „ПРОСЛАВА ДЕСЕТО-ГОДИШЊИЦЕ С. К. „СОКО““, *Политика*, 6. мај 1923, стр. 7.

³⁶ „ПРОГРАМ ПРОСЛАВЕ“, *Политика*, 26, 27. и 28. мај 1923, стр. 9.

³⁷ „ОЛИМПИЈСКИ ДАН У БЕОГРАДУ“, *Политика*, 17. септембар 1923, стр. 6.

1924. године када су правила написана и када се хазена издвојила из Београдског лакоатлетског подсавеза.

Ралф Хоке, загребачки учитељ спорта је 1924. године превео правила са чешког и тако је овај спорт добио основе да постане исто озбиљан као и фудбал, само што би овај спорт играле жене. Он је заговарао тезу да је спорт веома користан за здравље и промовисао је бављење спортом.³⁸ Такође био је један од ретких који је подржавао жене да се баве спортом јер је он користан за здравље, али да не сме бити груб и пун контакта као што је случај са мушким спортом.³⁹ О овој теми биће речи у даљем раду, јер су расправе о томе, да ли је за жене добро или не да се баве спортом, биле жестоке.

Што се тиче терена, хазена је претежно играна на фудбалским стадионима и велики број клубова који су имали фудбалске тимове имали су и хазенашке. Пре свега терен за играње би требало да буде раван стога би било најбоље да је пешчани како би се намештао, никако од иловаче јер она пуца на високим температурама, а превише смекша након кише.⁴⁰ Величина терена је варирала и налазе се подаци да је терен био следећих димензија: од 45 до 51 метар у дужину и 25 до 34 метра у ширину. Међутим као идеалне димензије препоручено је да дужина буде 48 метара, а ширина 32 (ове димензије су наведене и у правилнику Ралфа Хокеа).⁴¹ Дужа страница терена носила је назив уздужница док је краћа страна називана вратница. Терен је даље био подељен линијама међашницама на три дела од 16 метара, два одбрамбена поља и једно средње поље. У одбрамбеним пољима у ћошковима били су угаони простори. На средини линије вратнице била су врата која су најчешће била широка 2 метра и висока 2,40 метара⁴² иако су се негде налазиле и бројке од 2,44 и 2,60 метара. Око врата се налазио и вратарев простор који је био широк 8 метара, а дугачак 4, који је касније добио облик полукруга са полупречником од 6 метара.⁴³ Врата су била иста као и гол у фудбалу, имала су мрежу и конструкција је била офарбана у бело. На 6 метара од врата била је црта са које се изводио казнени ударац у случају тежег прекршаја. По средини терена била је повучена

³⁸Р. Хоке, „Пут ка телесном усавршењу“, *Политика*, 25. септембар 1922, стр. 6.

³⁹Ralph Hoke, *Nav. delo*, str. 68.

⁴⁰*Isto*, str. 25.

⁴¹Branko Ђ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 14.

⁴²Ralph Hoke, *Nav. delo*, str. 27.

⁴³Branko Ђ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 14.

средишњица, а на 4 метра од ње са обе стране би се повукла црта под називом успоредница. У самом центру игралишта било је средиште, круг пречника 8 метара.⁴⁴

Лопта за игру је у почетку била фудбалска, али временом је направљена и лопта за хазену обима 62-68 центиметара и тежине од 300 до 350 грама.⁴⁵ Једна играчица је са лоптом могла направити највише три корака и задржати је у свом поседу највише три секунде. Играње ногом, као и у данашњем рукомету није било дозвољено, међутим вратарица је за потребе одбране могла да дотакне лопту било којим делом тела. Једна утакмица се играла активно 50 минута. И то се играло у два полувремена од 25 минута са паузом између и екипе су мењале стране на пола утакмице.⁴⁶

Правила током игре су веома слична фудбалским. На пример почетак игре је исти креће се са центра и игру почиње средишњи играч. Лопта је ван игре ако пређе ивице терена и тада лопту убацује играч из супротне екипе и то рукама са места где је лопта прешла линију. Такође ако противничка играчица пребаци лопту преко вратнице тада је вратарица убацује у игру, а ако је избаци играчица чија је страна терена онда је противница убацује из угла. Поред правила да играчица не може носити лопту дуже од три корака, играчице нису смеле да додају лопту саиграчици која је од њих удаљена мање од два метра. Поред тога што лопта није смела да се игра ногом она се није смела избијати песницом нити је смела да се узме из руку противнице већ се само могла пресећи у лету. Исто тако нису све играчице смеле да се крећу по целом терену, стога играчице из напада нису ишле у одбрану и обрнуто.⁴⁷ Обзиром да је контакт између играчица био забрањен може се закључити да се ишло ка томе да овај спорт буде без контакта и у складу са тим да га играју жене.

Такође постојали су и казнени ударци уколико играчице нису поштовале правила. У том случају, у кругу од 4 метра око играчице нико, па ни судија, није смео да стоји. Ако се ово правило не би испоштовало супарничка екипа би добијала лопту или би казнени ударац био досуђен у овом случају за њих. Такође приликом већих и грубљих прекршаја као и због ношења неодговарајуће опреме, играчице би могле бити искључене из игре на

⁴⁴Ralph Hoke, *Nav. delo*, str. 27.

⁴⁵*Isto*.

⁴⁶*Isto*, str. 28.

⁴⁷*Isto*, str. 28-30.

пет минута, али у неким случајевима су чак биле одстрањене и са целе утакмице.⁴⁸ У пракси је то било веома тешко да се процени, тако да се веома често дешавало да играчице улазе у сукобе са судијама и да се игра стално сецка када би судије изгубиле контролу над игром.

2.3. Суђење

Као и у сваком спорту морао је да постоји неко ко би водио рачуна да се правила поштују и да се игра одвија правилно, а то је судија. Хоке наводи да је постојао један главни судија и да се он брине о томе да се правила поштују и да пази на време одигравања утакмице. Он је имао и помоћне судије: два међашна и два голна и они су му помагали и сугерисали шта да ради ако не види шта се тачно десило на терену. Такође главни судија би могао и да одстрани помоћнике ако примети да они не обављају добар посао. Играчице нису имале право да разговарају са судијом, осим капитена који је могао да тражи објашњење за одлуку.⁴⁹

Обзиром да су ова правила написана тек 1924. године и да је ова игра у својим првим годинама постојања играна по усменим правилима није ни чудно што су суђења била некако по осећају. У изворима се налази на следеће податке о суђењу, а то су да је судија био добар, или лош, да ли је сецкао игру или је водио како треба. Обзиром да правила у почетку нису преведена на српско-хрватски језик није чудно што је више података о томе да су судије лоше водили игру. Такође судије су били само мушкарци, а два имена се издвајају као најчешћа, а то су Драган Јовановић⁵⁰ и Јован Ружић који су увек добијали позитивне критике на рачун суђења.

⁴⁸*Isto*, str. 30.

⁴⁹*Isto*.

⁵⁰ Драган Јовановић (29. септембар 1903-2 јун 1936) био је познати репрезентативац Краљевине СХС и један од најбољих играча *СК Југославије*. Као фудбалер прославио се у првенству Краљевине и два пута је освајао титулу првака са својим клубом *СК Југославијом*, а три пута је проглашен за најбољег стрелца првенства. У

Обзиром да су првенствене утакмице почеле да се одигравају од пролећа 1924. године постојала је потреба да се састави тим добрих и обучених судија. Тако је у априлу 1924. године Београдски лако-атлетски подсавез расписао конкурс за испит за хазенашког судију. Услови су били следећи: пријављени мора бити пунолетан мушкарац и морао је да плати накнаду од 25 динара.⁵¹ Квалитет суђена јесте поправљен, али оно никад није могло бити без грешке. То се дешавало пре свега јер судија никад није могао да прецизно одреди да ли је играчица пришла на два метра приликом додавања или да ли у кругу од 4 метра око ње не стоји нико приликом извођења казненог ударца. Стога је све то и даље зависило од одокативне процене самог судије.

Ово су биле основе на којима се развила хазена као спорт у Београду. Створени су услови за боље тренирање, спорт је популаризован и започето је државно првенство. У наредним годинама хазена клубови из Београда ће имати своје успоне и падове, али ће исто тако успети да допринесу даљем развоју овог спорта и све већем интересовању жена за бављење физичким активностима.

дресу репрезентације играо је осам пута и дебитовао је 1923. године у утакмици против Чехословачке. Остао је запамћен по надимку *Жена* јер је помагао хазенашицама које су играле за његов клуб, док се његова сестра Емилија и сама бавила овим спортом. Трагично је преминуо са непуних 33 године у саобраћајној несрећи у Београду.

⁵¹ „СЛУЖБЕНО ИЗ Б. Л. А. П “, *Време*, 19. април 1924, стр. 2.

3. Деловање Београдског хазена подсавеза

Највећи успон хазене у Краљевини СХС десио се након 1924. године. Само на територији Србије основано је 36 нових хазена секција у периоду од краја 1924. па до краја 1929. године. У Београду су никла два клуба и то Чукарички СК 1926. и Брђанин 1929. године.⁵² Ово је доказ да се хазена врло брзо раширила и постала је веома популарна. Такође у изворима се може приметити да су вести о хазени све чешће. Ти подаци више нису штурни и поред основних информација у новинским чланцима се може наићи на преглед целокупног меча. Чланци све више личе на оне везане за фудбал, који је имао највећу популарност међу спортском публиком. Хазена се у овом периоду јасно издваја као најпопуларнији женски спорт, као што је фудбал био мушки.

До 1924. године хазена је потпадала под Београдски лако-атлетски савез. Те године створени су услови да се овај спорт осамостали и основан је Хазена савез у оквиру којег су била три подсавеза са центром у Љубљани, Загребу и Београду.⁵³ Они су били организатори првенстава и она су се одржавала од 1924. до 1938. године, са прекидима. Најуспешнији клуб у Краљевини био је Конкордија из Загреба са освојених 6 титула. С друге стране у овом периоду, у Београду, БСК преузима водећу улогу и 1925. године осваја титулу државног првака и то је једини клуб из Србије који је освојио првенство.⁵⁴

3.1. Административна организација хазенашких клубова и промовисање хазене

Обзиром да је хазена била нови спорт на просторима Краљевине СХС, био је потребан дуг период да се све доведе у најбољи ред. Требало је времена да се правила дефинишу и устале. Такође требало је направити функционалну администрацију која би се

⁵²Branko Đ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 19-22.

⁵³*Isto*, str. 23.

⁵⁴*Isto*, str. 15.

бринула о организовању првенства и раду клубова. Већ је поменуто да је хазена прво била у саставу Београдског лако-атлетског савеза, да би се 1924. године створили услови за оснивање самосталног Хазена савеза СХС.

Међутим иако је основан самосталан Хазена савез из извора се види да услови нису били баш најповољнији. Пре свега проблем су биле финансије. Као и све секције клубова, тако су се и хазенашке, финансирале самостално. У изворима има много података о томе, како су на матинеима и свечаностима хазена секција увек добродошли донатори и добротвори који би финансијски потпомогли клубове. Приходи су стизали и од продаје улазница за мечеве, ал опет ни то није било довољно јер се често говорило о недостатку реквизита потребних за тренирање. Такође било је речи и о томе да најјачи београдски клубови дуго нису имали своје стадионе, стога се и то може узети као један од проблема који је успоравао напредак овог спорта у оквиру Београдског хазена подсавеза. Међутим Хазена савез је покушао упркос свему да спроведе нека одређена правила. Оно које је највише погађало клубове, било је да се све играчице морају регистровати, у супротном клуб би службено губио мечеве или би они били поништени и одузимао би им се бодови од укупног пласмана.⁵⁵ Нажалост чести су примери да су ова правила спровођена и у пракси. Било је и оних који су истицали да Хазена савез нема документа на којима су прописана сва та правила, да управа не ради добро свој посао и да самим тим испаштају хазенашице, као и да би требало да се поведе више рачуна о томе како управа савеза и управе клубова раде свој посао.⁵⁶

Такође, иако је ово био чисто женски спорт, оне нису могле имати ни једну другу функцију осим играчица. Као чланови управе, клубова и подсавеза, и тренери екипа, могу се наћи само мушкарци, а играчице нису учествовале у доношењу било каквих одлука. Иста ситуација је била и у судијском свету. Као судије се наводе само мушкарци, а на скупштини хазена судија из 1928. године јасно се наводи да се жене не могу бавити овим послом.⁵⁷

⁵⁵ „СЛУЖБЕНО ИЗ Б. Л. А. У СЕКЦИЈА ХАЗЕНЕ“, *Време*, 6. мај 1924, стр. 2.

⁵⁶ „После скупштине Хазенског савеза“, *Време*, 21. децембар 1927, стр. 6.

⁵⁷ „СКУПШТИНА ЗБОРА ХАЗЕНА СУДИЈА“, *Време*, 26. новембар 1928, стр. 6.

Поред тренинга и уигравања играчица било је потребно и да оне имају добре услове за рад. Нажалост и ова лоша ситуација у управама довела је до тога да хазена у Краљевини не напредује истом брзином као што је то био случај у Чехословачкој. Поред свих недостатака и проблема, један је био кобан за напредак хазене и њен опстанак, а то је недостатак подмлатка. Тако је БСК након свог повратка 1929. године био први клуб који је покушао да привуче нове чланове.⁵⁸ Међутим да би све функционисало онако како треба овај пример је требало да следе и други клубови. Међутим тих података у изворима нема.

Хазена је била најмасовнија на територији Србије иако је стекла популарност и у другим крајевима. БСК и СК Југославија су упркос осцилацијама успели да задрже водеће место у оквиру Београдског хазена подсавеза, који се трудио та промовише хазену како у Краљевини тако и ван ње.⁵⁹ Хазена секције нису ницале саме од себе. Обзиром да тада није било телевизије, а радио нису имали баш сви, било је неопходно да хазенашице путују и на тај начин шире овај спорт у Краљевини. Београд и околина, као и велики градови попут Загреба и Љубљане, брзо су развили своје клубове, као што је већ поменуто, агитацијом београдских клубова, али било је теже са местима на периферији земље. Тако су на пример хазенашице из БСК-а тек 1926. године отишле у Лесковац како би играле пропагандну утакмицу.⁶⁰

Међутим није пропагирање хазене обављано само на територији Краљевине СХС. Као што су Чеси овај спорт донели у Краљевину, ако су и наше хазенашице промовисале хазену у Бугарској 1926. године. У Софију су отпутовале хазенашице БСК-а, актуелне првакиње Краљевине, и љубљански клуб Атена. Одигране су две утакмице, прва 2. маја на православни Ускрс,⁶¹ а друга на Ђурђевдан. Другу утакмицу су добиле играчице БСК-а са резултатом 10:5.⁶² Само годину дана касније Бугарке су узвратиле посету. Истакнуто је да је овај спорт веома брзо заживео како у Софији тако и у целој Бугарској. Сви спортски клубови су већ основали своје хазена секције, тако да је агитација из Краљевине била веома успешна. Ове пропагандне утакмице биле су заказане за 21. и 22. мај као предигра

⁵⁸ „ИЗ ХАЗЕНЕ БСК-а“, *Време*, 6. јун 1929, стр. 8.

⁵⁹ Branko Đ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 23.

⁶⁰ „ХАЗЕНА Б. С. К. У ЛЕСКОВЦУ“, *Време*, 16. јул 1926, стр. 7.

⁶¹ „ХАЗЕНА Б. С. К. И АТЕНА (Љубљана) У СОФИЈИ“, *Време*, 25. март 1926, стр. 5.

⁶² „Хазена Б. С. К.-Атена (Љубљана) 10:5“, *Време*, 9. мај 1926, стр. 6.

фудбалских утакмица БСК-а и чешког тима Викторија Жишков.⁶³ Овај спорт је називан у штампи православним и општесловенским стога би сви словенски народи требало да играју хазену, подржавају своје играчице, да тренирају и да се усавршавају.⁶⁴

3.2. Ривалитет СК Југославије и БСК-а

У претходном поглављу било је речи о почецима хазена секција БСК-а и СК Југославије, као и о ривалитету ова два клуба. Од 1924. године па све до почетка 1930. ова два клуба су одиграла доста утакмица, што првенствених, што пријатељских. У изворима се примећује да су ова два клуба током првенствене године играла по две међусобне утакмице, једну на пролеће и једну на јесен, као што је био и случај са фудбалом. Ови мечеви су били нешто попут данашњих дербија јер су снаге одмеравала два најјача клуба из Београда. Међутим било је година када су ови клубови били у кризи или првенство није одржавано па је једном приликом прошло чак две године да се ови клубови не сретну.

До 1924. године у Београду је СК Југославија важила за најјачи хазена клуб. Међутим већ у априлу се дешава да хазена тим СК Југославије није играо против БСК-а на прослави Олимпијског дана, који је чак био фаворизован,⁶⁵ па је одржана утакмица БСК-а и Витеза. Могло би се рећи да овај меч није био занимљив јер је екипа БСК-а добила убедљивим резултатом 26:1.⁶⁶ Међутим већ две недеље касније одиграна је прва званична првенствена утакмица између два најјача клуба из Београда на стадиону БСК-а. Овај пут је БСК био бољи и то са резултатом 6:3.⁶⁷ И наредна утакмица ова два тима је била слична, играло се на стадиону БСК-а и домаћин је славио са 8:2 и тако је оправдао то што је био фаворит.⁶⁸

⁶³ „СОФИЈСКЕ ХАЗЕНКИЊЕ У БЕОГРАДУ“, *Време*, 7. април 1927, стр. 7.

⁶⁴ „ХАЗЕНА Б. С. К. И АТЕНА (Љубљана) У СОФИЈИ“, *Време*, 25. март 1926, стр. 5.

⁶⁵ „ДАНАШЊА УТАКМИЦА“, *Време*, 6. април 1924, стр. 2.

⁶⁶ „ЈУЧЕРАШЊИ ОЛИМПИЈСКИ ДАН“, *Време*, 7. април 1924, стр. 2.

⁶⁷ „Б. С. К.-Југославија 6:3“, *Време*, 21. април 1924, стр. 2.

⁶⁸ „Б. С. К.-Југославија 8:2 (3:2)“, *Време*, 27. октобар 1924, стр. 2.

Наредне године одиграна су три меча између ова два тима. Две утакмице су биле лигашке и то она од 24. маја⁶⁹ и 1. новембра.⁷⁰ Трећа утакмица је одиграна 8. јуна приликом прославе отварања стадиона СК Јединства, на први дан Духова. Све три утакмице добио је БСК, што само доказује да је СК Југославија у кризи и наведено је да хазенашице Југославије немају довољно тренинга и да је то главни разлог лоше игре.⁷¹ Обзиром да је хазена СК Југославије испала из форме није ни чудно што је ове године титулу првака Краљевине понео баш БСК.

Током 1926. године првенство није одржано и играле су се само пријатељске утакмице. Наредни сусрет београдских ривала је одржан 24. јуна 1927 године на новом стадиону Југославије и СК Југославија је коначно остварила победу над БСК-ом.⁷² Међутим ту утакмицу је поништио Југословенски хазена подсавезпошто је утврђено да једна играчица СК Југославије није била регистрована.⁷³ Сада су се улоге опет замениле, СК Југославија је добила свој нови терен, тренинзи су настављени и успела је да савлада БСК и у јесењој утакмици на првенству 1927. године.⁷⁴ Ове сезоне је СК Југославија била веома близу освајања титуле, али ипак је Конкордија из Загреба однела овај трофеј.⁷⁵ Међутим финална утакмица је била веома спорна. Оправдање Југословенског хазена савеза било је да Београдски хазена подсавез није приложио на време документ о томе да је СК Југославија првак Београда. Београдски хазена подсавез је то негирао и признали су да је последња утакмица београдског првенства одржана недељу дана након што је било предвиђено због лошег времена, али су саопштење послали на време и нису видели јасан разлог зашто СК Југославија није играла финалну утакмицу.⁷⁶ Могло би се рећи да је овај сукоб био поспешен и затегнутим политичким односима између хрватских странака, пре свега Стјепана Радића и његове ХСС, и позиције у Краљевини СХС. Током 1927. године политичка ситуација је била веома компликована и кулминирала је стварањем Сељачко-демократске коалиције Стјепана Радића и Светозара Прибићевића који су се борили

⁶⁹ „Хазена Б. С. К.-Југославија 8:0 (5:0)“, *Време*, 25. мај 1925, стр. 2.

⁷⁰ „Хазена Б. С. К.-Југославија“, *Време*, 1. новембар 1925, стр. 2.

⁷¹ „Хазена Б. С. К.-Југославија 8:2 (4:1)“, *Време*, 9. јун 1925, стр. 2.

⁷² „СИТНЕ ВЕСТИ“, *Време*, 24. јун 1927, стр. 4.

⁷³ „СИТНЕ ВЕСТИ“, *Време*, 5. октобар 1927, стр. 4.

⁷⁴ „Југославија-Б. С. К. 7:4 (4:1)“, *Време*, 16. октобар 1927, стр. 3.

⁷⁵ „КОНКОРДИЈА, ДРЖАВНИ ПРВАК ХАЗЕНЕ“, *Време*, 31. октобар 1927, стр. 4.

⁷⁶ „Б. Х. П. ЈЕ ТРАЖИО ВАНДРЕДНИ САЗИВ СКУПШТИНЕ Ј. Х. с.-а“, *Време*, 16. октобар 1927, стр. 4.

против великосрпске превласти у Краљевини.⁷⁷ Нажалост ова превирања су утицала и на нетрпељивост између београдских и загребачких спортских клубова иако на спорт то не би требало да утиче.

У Београду 1928. година је била обележена веома добром игром хазенашица из СК Југославије, обзиром да је овај клуб 1927. године добио бољи и већи терен од предходног, а тренинзи су се одржавали редовно.⁷⁸ Могло би се рећи да је ипак ове године СК Југославија била никад ближе освајању државног првенства, али су ипак изгубиле финалну утакмицу од Мариборског СК са резултатом 8:11.⁷⁹ Два главна противника СК Југославије те године нису ни учествовали на првенству. БСК је био у веома лошем стању, нису имали свој терен и тренинзи се нису одржавали, а управа је била несавесна и клуб је био у кризи. Хазенашице нису могле да се окупе ни кад би утакмице биле заказане па су стога биле приморане да предају све првенствене мечеве.⁸⁰ Други највећи ривал СК Југославије, загребачка Конкордија, такође није била у трци за државну титулу. Наиме Загребачки хазена подсавез је повукао све своје тимове из такмичења јер је утакмица против љубљанске Илирије, коју је једва добила, била неправедно поништена од стране Југословенског хазена савеза.⁸¹ У Краљевини СХС је 1928. године кулминирао сукоб међу народима и политичка ситуација је била никад гора. Тотални крах парламентаризма десио се након убиства и рањавања неколико хрватских посланика од стране Пунише Рачића.⁸² Нажалост ови политички сукоби могу се повезати и са сукобима међу три главна хазена подсавеза. Ова нетрпељивост је лоше утицала на развој овог спорта, јер неиграњем мечева и изостанком јаким утакмица, хазена није могла да напредује онако како би требало.

Након дужег времена, 1929. године, у Београдском хазена подсавезу поново равноправно учествују и СК Југославија и БСК. Након што је Југославија добила нов терен 1927. године, и БСК добија ново, модерно и веће игралиште. Отварање је било 5. маја на Ускрс 1929. године и хазена секција је играла ревијалну утакмицу.⁸³ Након две године апстиненције хазенашице поново играју у државном првенству, у првој утакмици

⁷⁷ Branko Petranović, *Nav. delo*, str. 144-145.

⁷⁸ „ИЗ С. К. ЈУГОСЛАВИЈЕ“, *Време*, 22. септембар 1987, стр. 6.

⁷⁹ А. Бугарски, „Како су Мариборке однеле првенство државе“, *Време*, 20. новембар 1928, стр. 6.

⁸⁰ „ХАЗЕНА БСК ДАЈЕ СВЕ СВОЈЕ УТАКМИЦЕ „ПАР ФОРФЕ“, *Време*, 26. јун 1928, стр. 6.

⁸¹ „Хазена“, *Време*, 1. новембар 1928, стр. 8.

⁸² Branko Petranović, *Nav. delo*, str. 175.

⁸³ „Отварање новог игралишта Б. С. К.-а“, *Време*, 4. мај 1929, стр. 17.

својим противницама не дозвољавају да дају ни један гол.⁸⁴ Такође су решени проблеми који су били између хазенашица и вође хазена секције БСК-а, Милана Николића, који су утицали на то да хазенашице одбијају да играју за БСК.⁸⁵ Сада и играчице БСК-а, као и хазенашице СК Југославије, имају редовне тренинге три пута недељно и расписују позиве за пријем нових чланица.⁸⁶ После скоро три године београдски ривали су се састали на новом стадиону СК Југославије 21. јула 1929. године.⁸⁷ Да играчицама БСК-а треба још уигравања видело се и из резултата који је био 10:3 у корист СК Југославије. Међутим иако утакмица није била неизвесна, веома је користила јер је било очигледно да се у Београдском хазена подсавезу вратила здрава и јака конкуренција између ова два клуба.⁸⁸

Упркос свим успонима и падовима два најбоља београдска хазена клуба, интересовање за овај спорт није смањено. Утакмице које су одржане биле су веома посећене, публика је била све бројнија, а поједини спортски клубови су основали нове хазена секције. Оба клуба су успела да се изборе са проблемима у управама као и са кризом која је настала када су остали без терена за тренирање, услед изградње Техничких факултета и Државног архива. Битно је само да је хазена како у Београду тако и у Краљевини, упркос свим проблемима, имала какву такву узлазну путању.

3.3. Хазена репрезентација Краљевине

У овом периоду можемо пратити, не само клупски развој хазене, већ и репрезентативни. Највише пријатељских уакмица је одиграно против Чехословачке, из које је хазена и дошла у Краљевину. Пријатељство са чехословачким спортистима је дугог века. У изворима је много података о пријатељским утакмицама између репрезентација Чехословачке и Југославије у фудбалу, затим о угледању на Чехе када су тренирање и организовање утакмица у питању.⁸⁹ Најзанимљивија пријатељска фудбалска утакмица ова два тима имала је пропагандни карактер и одиграна је на Видовдан 1922. године у

⁸⁴ „Б. С. К.- Јова Ружић 12:0 (8:0)“, *Време*, 27. мај 1929, стр. 5.

⁸⁵ „ЈУГОСЛАВИЈА- Б. С. К.“, *Време*, 21. јул 1929, стр. 5.

⁸⁶ „ИЗ ХАЗЕНЕ БСК-а“, *Време*, 6. јун 1929, стр. 8.

⁸⁷ „ЈУГОСЛАВИЈА- Б. С. К.“, *Време*, 21. јул 1929, стр. 5.

⁸⁸ „ЈУГОСЛАВИЈА- БСК 10:3 (3:2).“, *Време*, 22. јул 1929, стр. 5.

⁸⁹ „Спорт и здравље“, *Политика*, 24. април 1922, стр. 6.

Загребу.⁹⁰Примећује се да су састави хазена репрезентације Краљевине СХС били различити из меча у меч, а то се може оправдати тиме што се често није могло доћи до неких играчица или оне једноставно нису могле да нађу време да играју за репрезентацију. Међутим оно што се такође могло закључити из ових састава, јесте да је највећи број репрезентативки у овом периоду био баш из Београда.

Селекција Краљевине није настала одједном. Обзиром да је почетком 1924. године створен предуслов за оснивање државног првенства и да је хазена имала своју одвојену секцију, то јест да је била издвојена из Београдског лако-атлетског савеза, могли су да се организују званични тренинзи за оснивање репрезентације. Први такав тренинг одржан је у недељу 18. маја 1924. године на стадиону СК Југославије и ту је требало да се одабере репрезентација Београда у хазени. Из БСК-а су позване следеће играчице: С. Поповић, Д. Ђаја, А. Аранђеловић, Н. Живојнић, Д. Поповић, Е. Јовановић, Ц. Киклић и Р. Савић, док су из СК Југославије биле Љ. Јовановић, Л. Ристић, М. Хацић, Б. Ђуровић, В. Јовић, М. Ружић и Мркоњић.⁹¹ Најава за „најинтересантнију утакмицу од како постоји хазена у Краљевини“⁹² почела је неколико дана пре саме утакмице. На игралишту СК Југославије одиграле су се два хазена утакмице 1. и 2. јуна.⁹³ Она која је играна првог дана привукла је већу пажњу јер су играле репрезентација Београда против репрезентације Загреба. Ово је била прва утакмица између ове две репрезентације и на стадиону је било чак 2000 навијача што је био рекордан број за то време. Меч су добиле играчице из Београда са резултатом 10:4, а састави су били следећи: за Београд су играле Цимперман, Л. Ристић, Живојиновић, Хацић, Е. Јовановић, Д. Поповић и Ружић, а за Загреб Гршетић, Видрихов, Фликов, Клокочки, Водотрк, Видали и Томљеновић. Наредног дана су играле А и Б репрезентација Краљевине, али тај меч није задобио толико интересовање као овај који су одиграле репрезентације ова два града.⁹⁴

Ово је само била најава за утакмицу која је следила против хазенашица Чехословачке. За репрезентацију Краљевине СХС су наступале само девојке из београдских клубова, а играло се на стадиону БСК-а. Ова утакмица је одржана 28. јуна у

⁹⁰ „Чехословачка-Југославија у Загребу“, *Политика*, 24. јун 1922, стр. 6.

⁹¹ „СЛУЖБЕНО ИЗ Б. Л. А. П. СЕКЦИЈА ХАЗЕНЕ“, *Време*, 17. мај 1924, стр. 2.

⁹² „БЕОГРАД-ЗАГРЕБ“, *Време*, 31. мај 1924, стр. 2.

⁹³ „СПОРТ“, *Време*, 28. мај 1924, стр. 2.

⁹⁴ „БЕОГРАД-ЗАГРЕБ 10:4 (4:2)“, *Време*, 2. јун 1924, стр. 2.

18 часова и ово је најкаснији термин за хазенашку утакмицу који се помиње у изворима.⁹⁵ Веома је специфично што се и овај сусрет са Чехословачком одиграо на Видовдан и то на десетогодишњицу од сарајевског атентата. Гошће су биле доминантније и уиграније тако да су овај сусрет добиле са 8:3.⁹⁶ У изворима се наводи да су хазенашице Краљевине неискусне јер немају прилику да играју јаке утакмице, али да су се добро држале и да је за њих ово било велико искуство.⁹⁷ Већ у септембру су хазенашице из Краљевине СХС, претежно играчице БСК-а узвратиле посету и у Прагу су поред хазена меча учествовале и у такмичењу у лакој атлетици.⁹⁸

Наредне године чешке репрезентативке су опет гостовале у Београду, а након тога су гостовале и у Загребу. Први сусрет је био 4. јула 1925. године између репрезентација Чехословачке и како је у изворима наведено, „хазена репрезентације Југославије“. Резултат је овај пут био много повољнији за репрезентативке из Краљевине СХС. Играло се на једну лопту и гошће су ипак биле боље са резултатом 6:5, иако је на полувремену било 3:0 за репрезентацију Краљевине СХС.⁹⁹ Други сусрет је био наредног дана и овај пут су се састале репрезентације Прага и Београда, а чехиње су опет биле боље овај пут резултатом 9:6.¹⁰⁰ Напоменуто је да су оба сусрета била веома посећена иако је доста људи отпутовало у Загреб на финале фудбалског првенства. Стога је публика била већински женска. Такође је истакнуто да су домаће хазенашице веома напредовале и да у овај спорт треба улагати како би се достигао ниво Чехословачке.

Већ на лето 1926. године у Прагу, колевци хазене, играле су репрезентације Краљевине СХС и Француске. Доминантну игру су показале хазенашице из Краљевине и тај меч су добиле убедљивим резултатом 26:0.¹⁰¹ Поред пријатељских утакмица против бугарских тимова, организоване су и против румунских хазенашица.¹⁰² Међутим пријатељство са Чехословакињама је било најизраженије.

⁹⁵ „ДАНАШЊА УТАКМИЦА“, *Време*, 28. јун 1924, стр. 2.

⁹⁶ „ЈУЧЕРАШЊА УТАКМИЦА“, *Време*, 29. јун 1924, стр. 2.

⁹⁷ В. Р., „Репрезентација Чехо-Словачке – Репрезентација С. Х. С. 8:3 (5:1)“, *Политика*, 29. јун 1924, стр. 6.

⁹⁸ „НАШ ВЕЛИКИ УСПЕХ“, *Време*, 4. септембар 1924, стр. 2.

⁹⁹ „ХАЗЕНА ЧЕХОСЛОВАЧКЕ-ХАЗЕНА ЈУГОСЛАВИЈЕ 6:5 (0:3)“, *Политика*, 5. јул 1925, стр. 7.

¹⁰⁰ „ХАЗЕНА ПРАГ-ХАЗЕНА БЕОГРАД 9:6 (6:5)“, *Политика*, 6. јул 1925, стр. 6.

¹⁰¹ „С. Х. С.-Француска 26:0“, *Време*, 10. јул 1926, стр. 6.

¹⁰² „ХАЗЕНСКА УТАКМИЦА У ВРШЦУ Румунија-Београд“, *Време*, 30. март 1929, стр. 9.

Неколико година нису играни мечеви између ове две словенске земље, али 1928. године све је надокнађено. Крајем јуна и почетком јула хазенашице чешког клуба Славија биле су на турнеји по Краљевини СХС. Након гостовања у Марибору и Загребу,¹⁰³ играчице Славије су играле против Београдског хазена подсавеза. Овај меч су Чехиње добиле убедљиво са резултатом 10:4. Том приликом тренер чешког клуба је похвалио напредак хазене у Београду. Али изразио је и жаљење што СК Југославија у овом тренутку није имала достојног противника јер је БСК био у великој кризи. Истакао је да клубови морају радити на развоју подмлатка као и да само играњем јаким утакмица београдске хазенашице могу даље напредовати.¹⁰⁴

Исте године на јесен у Љубљани требало је да се одржи тромеч између репрезентација Краљевине СХС, Чехословачке и Француске. Иако је ово требало да буде прави хазена спектакл, Францускиње су ипак отказале учешће. Тим Краљевине је овај пут био састављен од играчица из свих крајева земље.¹⁰⁵ Услед отказивања француске репрезентације поред планиране утакмице Краљевине СХС и Чехословачке, одиграна је и утакмица између селекције Прага и Љубљане.¹⁰⁶ Оба сусрета су добиле девојке из Чехословачке, али су домаће ипак показале да су боље и уиграније него што је то случај био раније. Гошће су биле лепо дочекане и угошћене, а након меча су ишле на Блед.¹⁰⁷

Хазенашице Краљевине су неговале пријатељске односе пре свега са колегиницама из Чехословачке, али се види да оне нису биле једине са којима су имале ревијалне утакмице. Ови мечеви су помагали домаћој хазени да напредује јер су Чехиње биле изразито јаче и спремније. Много су училе од њих и на тај начин су своју игру дизале на виши ниво, стога је сигурно да су ови мечеви били најкориснији за хазенашице из Краљевине. Ови сусрети су много значили и за популаризацију међу публиком, пре свега женском и то је умногоме утицало на напредак хазене. Такође све већа посећеност утакмица значила је да овај спорт наилази на одобрење код публике и да женски спорт није необичан, већ да може постати исто популаран као и мушки.

¹⁰³ „Прашка „Славија“ у Београду“, *Време*, 29. јун 1928, стр. 8.

¹⁰⁴ „СЛАВИЈА (ПРАГ)-БЕОГРАДСКИ ХАЗЕНА ПОДСАВЕЗ 10:4 (5:2)“, *Време*, 2. јул 1928, стр. 6.

¹⁰⁵ „ЈУГОСЛАВИЈА-ЧЕХОСЛОВАЧКА“, *Време*, 2. септембар 1928, стр. 8.

¹⁰⁶ „ПРАГ-ЉУБЉАНА 6:5 (5:2)“, *Време*, 10. септембар 1928, стр. 5.

¹⁰⁷ „ХАЗЕНА ТИМ ЧЕХОСЛОВАЧКЕ У ЉУБЉАНИ“, *Време*, 9. септембар 1928, стр. 5.

4. Хазенашице

Након Првог светског рата женско питање је заживело и у Краљевини СХС. Већ у септембру 1919. године основан је и са радом почиње Народни женски савез СХС. Основни задаци били су му просвећивање народа и изједначавање жена и мушкараца на пољу, грађанских и политичких права, као и спровођење идеје о једнаком праву приликом наслеђивања.¹⁰⁸ Када се чита најпопуларнији женски часопис у Краљевини СХС, *Жена и свет*, немогуће је да се не примети на који начин је Женски савез деловао и колико је био масован, јер је свака паланка у Краљевини имала свој Женски одбор. Жене су постале социјално мобилне и користиле су исте канале као мушкарци. Више нису само удајом могле да поправе свој положај у друштву, већ образовањем и запошљавањем на радним местима која су била цењена у друштву.¹⁰⁹ Такође у уводном делу је било речи и о томе како жене имају све више слободног времена стога све више пажње обраћају саме на себе. Поред интелектуалног усавршавања, све више брину о свом изгледу, пре свега гардероби, фризурама и шминкању, а затим и о телу јер је нова мода слободнијег одевања захтевала савршен изглед.

Иако је након Првог светског рата поредак у свету из корена промењен, иако су жене почеле да делују у сферама живота које су до тад биле недоступне за њих, није било лако да се прихвати да оне излазе на терене и да се баве спортом. У Краљевини СХС било је девојака које су чланице соколских друштава и учествовале су у појединим дисциплинама лаке атлетике, такође припаднице богатијих слојева друштва су се бавиле тенисом, али тимски, контакт спортови нису били доступни женама. На простору тада Краљевине Србије, женска популација чак није била присутна ни на трибинама, као публика, међутим након Првог светског рата сестре и рођаке фудбалера су почеле да

¹⁰⁸Peđa J. Marković, *Нав. дело*, Београд 1992, стр. 51.

¹⁰⁹*Исто*, стр. 55.

прате спортске манифестације. Оне су то интересовање шириле међу својим пријатељицама и тако је на трибинама било све више припадница женског пола.¹¹⁰

Промовисањем хазене у Краљевини СХС, као женског спорта који је настао у пријатељској Чехословачкој, девојке са трибина прелазе и на фудбалске терене. Хазенашице су у Краљевини биле праве „беле врране“, стога није било лако да се у јавности прихвати да се жене баве спортом у којем у сукњама изнад колена трче по терену. Такође у изворима се налази на многе расправе да ли жене треба да се баве спортом и да ли је физички напор добар за њихово здравље, о чему ће више речи бити у даљем тексту.

4.1. Опрема и изглед хазенашица

Најмногобројнији извори о томе како су хазенашице изгледале јесу фотографије које су снимљене на мечевима или тренинзима. У изворима се не налазе огласи за спортску одећу која је намењена женама, међутим Ралф Хоке је у свом приручнику о хазени и њеним правилима, посветио једно поглавље баш о опреми. Он је напоменуо да се опрема разликовала у зависности од годишњег доба. Тако су у топлијим временским условима носиле кратке широке сукње испод којих су облачиле одевни предмет налик на шортс који се гуменом врпцом везивао око бедара и прслук са кратким рукавима.¹¹¹ У зимским периодима препоручивало се да носе и дуге вунене чарапе, вунени џемпер и танке рукавице које би им грејале руке да би имале бољи осећај приликом хватања лопте.¹¹² Анализирајући слике могу се извести следећи закључци. На самом почетку (слика 1.) се види да играчице нису имале једнообразне дресове, као и да већином носе сукње преко колена и кошуље дугих рукава. Међутим убрзо се може приметити да у наредним годинама играчице претежно носе кратке сукње тамнијих боја, док је горњи део дреса био

¹¹⁰„Hazena: Počeci ženskog sporta na Balkanu II“, 7. avgust 2016, <https://www.iserbia.rs/ifermin/hazena-poceci-zenskog-sporta-na-balkanu-ii-4228>, (1. septembar 2018).

¹¹¹Ralph Hoke, *Nav. delo*, str. 30.

¹¹²*Isto*, str. 32.

светлији (слика 2.) или у бојама клуба (слика 3.) за који су играле. Честа пракса је била да вратарица има прслук друге боје, као што је био случај и код голмана у фудбалу, или савременом рукомету.

Слика 1, Хазенашице СК Југославије, 1921. године (Branko Ђ. Gardašević, *Razvoj rukometa u Srbiji*)

Оно за шта се Хоке највише борио јесте уклањање непотребних комада одеће. Истакао је да су дуге чарапе, стезници, па чак и сукња непотребни делови хазенског дреса. Ношењем ових одевних комада, хазенашице су само спутавале своје тело и биле су мање покретљиве, што је утицало на лепоту игре. Да би се девојка бавила овим спортом, на отвореном терену, требало је спутати срамежљивост дама и убедити јавност да ништа није лоше ако су девојке одевене пристојно и спортски.¹¹³ Обзиром да је Хоке инсистирао на овоме може се закључити да се јавност није слагала са тим да девојке буду овако „оскудно“ обучене.

Најважнији део опреме свакако су биле ципеле. Оне су личиле на оне за фудбал, биле су направљене од непромочивог платна или коже, биле су дубље, то јест преко чланака и веома чврсте.¹¹⁴ Било је веома битно да обућа буде удобна како би играчице могле несметано да се крећу. Такође на неким фотографијама се може приметити да су

¹¹³*Isto.*

¹¹⁴*Isto.*

носили плитке ципеле, сличне данашњим балетанкама и мало дуже и дебље чарапе које су у неким случајевима сезале и до колена (слика 2).

Слика 2, Нишки Графичар (Branko Đ. Gardašević, *Razvoj rukometa u Srbiji*)

Када се прати издавање часописа *Жена и свет*, који је био веома популаран међу женском популацијом у Краљевини од 1925. године када је и изашао први број, може се приметити да поред чланака о моди за сваки дан све више има текстова и о спортској одећи. Међутим то је пре свега била опрема за тенис, голф или шетњу, који су у Европи били најпопуларнији међу женама. Оно што се може приметити јесте да су модерне биле све краће хаљине и сукње, али се не може наићи на одевни комад који је био изнад колена. Исто је било и са спортском опремом за тенис или голф. Када ово узмемо у обзир јасније је зашто је хазенашицама оспоравано ношење сукњи које су биле изнад колена, па чак у неким случајевима и до пола бутина. Двдесете године јесу биле време када су се сукње скратиле, али хазенашице су у Краљевини засигурно биле прве које су носиле сукње изнад колена већ на старту треће деценије 20. века. Иако је то данас свакодневна појава, у то време је женски спорт био табу тема, тако да не би требло да чуди зашто им је оскудно одевање на терену још више замерано.

Хазенашице нису направиле револуцију само у начину одевања, могло би се слободно рећи да су оне прве које су екстремно скратиле косу и носиле познату *буби хоф* фризуру пре него што је она уопште и била модерна. Када се посматрају фотографије

хазенашица може се приметити да највећи број играчица има кратку или паж фризуру. *Буби хоф* је постала популарна тек средином двадесетих година и биле су многе полемике да ли је уопште пожељно и лепо да жене носе кратку фризуру, које су објављене у часопису *Жена и свет*. Иако је *буби хоф* постао општи тренд 1926. и 1927. године и жене су се шишале некад краће и од мушкараца, на фотографијама са почетка двадесетих година примећује се да највећи број играчица хазене има кратку косу, а неке од њих чак носе и траке на главама, како им шишке не би сметале приликом играња (слика 3.).

Слика 3, Играчице загребачке Конкордије (Ralph Hoke, *HAZENA. Trening, tehnika i pravila igre s 26 slika*, Zagreb 1924)

4.2. Приватан живот хазенашица

У новинама је било јако мало података о самим играчицама и њиховим приватним животима. Претежно су се могли наћи подаци о томе како су играле мечеве и да ли су биле успешне или не. Када се прате извештаји са мечева клубова из Београда, може се приметити да се једно име издваја, а то је Емилија Јовановић из СК Југославије. Она је била хазенашица која је играла на позицији центра и била је најбоља играчица у Београдском хазена подsaveзу, а неки су сматрали да је била најбоља играчица у целој Краљевини. Да су сестре фудбалера прве изашле на терене сведочи и овај пример. Њен брат Драган Јовановић био је један од најуспешнијих фудбалера у Краљевини, али је био и

хазенски судија, а својим деловањем много је помогао развоју хазене у Београду.¹¹⁵ Највећи број погодака постигла је на утакмици између Краљевине СХС и Француске из 1926. године и том приликом је постигла чак 12 голова.¹¹⁶ Како је највеће ривалство у клупској хазени било између БСК-а и СК Југославије, тако је и Емилија Јовановић имала своју супарницу у противничком клубу. То је била Десанка Поповић, најбоља играчица БСК-а. Међутим упркос томе Јовановићева је била далеко боља хазенашица. У извештајима са мечева, Јовановићева је увек имала боље критике, и нигде нема података да је неку утакмицу одиграла лоше и да је подбацила у игри.

Већ је поменуто да су прве играчице претежно биле рођаке или пријатељице фудбалера и да су тако биле упућеније у спортске догађаје. Такође, ни један спортски клуб није био чисто хазенски већ је сваки од њих имао и своју фудбалску и лако-атлетску секцију. Било је речи о томе како су клубови организовали матинее на које су долазили сви чланови и чланице клуба. Исто тако, хазена утакмице и тренинзи су се веома често организовали пре или после фудбалских, па су тако спортисте и спортисткиње били упућени једни на друге. Стога не чуди то да су фудбалери и хазенашице ступали у бракове. Тако се у изворима наилази на податке који говоре о оваква два спортска брака. На јесен 1926. године најбоља играчица БСК-а, Десанка Поповић се удала за фудбалера БСК-а, господина Родина.¹¹⁷ Други брак за који има података је међу спортистима СК Југославије. У септембру 1928. године венчали су се фудбалер Душан Петровић и хазенашица и лекарка Ваја Јовановић.¹¹⁸

На примеру Ваје Јовановић видимо да је била лекар, поред тога што се бавила хазеном. У то време спорт није био професија, то је био хоби упркос томе што су постојале лиге и првенства. Да су се хазенашице бавиле различитим професијама говоре и следећи примери. Оснивач женске рукометне секције у Нишу била је Радмила Костић. Она је била запослена у фабрици дувана у Нишу и била је активан члан Комунистичке партије Југославије.¹¹⁹ С друге стране позната је и трагична судбина младе Зоре Црвенчић. Она је била играчица СК Југославије и играла је на позицији голмана и преминула је 31.

¹¹⁵ „Jovanović Dragan“, <http://www.reprezentacija.rs/jovanovic-dragan/>, (4. septembar 2018).

¹¹⁶ „С. Х. С.-Француска 26:0“, *Време*, 10. јул 1926, стр. 6.

¹¹⁷ „Жена и свет“, бр. 9, стр. 2.

¹¹⁸ „ДАНАШЊА СПОРТСКА СВАДБА“, *Време*, 9. септембар 1928, стр. 8.

¹¹⁹ Branko Đ. Gardašević, *Nav. delo*, str. 22.

августа 1922. године. Била је ученица четврте године Друге женске гимназије у Београду.¹²⁰ Међутим иако је умрла веома млада и у време када хазена тек улази у свет београдског спорта, није била заборављена још дуго времена. Већ почетком новембра у њену част је Београдски соколски савез организовао меморијалну трку на 10 километара.¹²¹ Пратећи наредне спортске догађаје у изворима се наилази на податке да је ова меморијална трка постала традиција на свим спортским догађајима везаним за прославу годишњица клубова и Олимпијским данима у Београду.

4.3. Хазена је корисна за жене: ЗА и ПРОТИВ

Пре свега јавности је било изузетно тешко да прихвати чињеницу да су жене све више биле присутне у скоро свим сферама јавног живота. Исто тако не чуди што је женски спорт, у једној патријархалној средини као што је била Краљевина СХС, био у почетку неприхваћен и табу тема. Поред тога што је, пре свега, хазена оспоравана јер су девојке биле „непристојно обучене“ и што су тако одевене „трчале по терену за лоптом“, много се расправљало и о томе да ли је спорт добар за здравље жена и да ли им тренирање може нарушити здравље. Већ је било речи о томе да су се ове полемике о здравственој корисности спорта водиле и у Европи и многи су сматрали да је он веома штетан по здравље жена, пре свега на њихове репродуктивне способности. Полемике овог типа су вођене и у Краљевини.

Ралф Хоке био је професор спорта и један од чланова управе у Лако-атлетском савезу. Он је свакако био један од главних заговорника за то да се омладина бави спортом. Сматрао је да је телесно усавршавање исто толико важно као и духовно и интелектуално. Заговарао је тезу да сваки спортиста мора поред вештине да ради и на усавршавању брзине, снаге и издржљивости. Истицао је да пут ка телесном усавршавању није лак и да је жртвовање неминовно, али и да се оно на крају исплати. Исто тако, колико год да се практикују снажни и захтевни тренинзи, тело мора имати и адекватан одмор, што

¹²⁰ „ЗОРА ЦРВЕНЧИЋЕВА ГОЛМАН ХАЗЕНЕ „ЈУГОСЛАВИЈЕ““, *Политика*, 2. септембар 1922. стр. 6.

¹²¹ „СПОМЕН-ТРКА „ЗОРА ЦРВЕНЧИЋ“ НА 10 КМ“, *Политика*, 6. новембар 1922. стр. 6.

подразумева квалитетну исхрану и сан.¹²² Што се тиче конкретно хазене, Хоке је исту навео као најкориснији спорт за жене. Он наводи како жене поред својих традиционалних обавеза које имају код куће и око породице, у ново време добијају и нове као што су стално запослење и стога им је више него икад потребно здраво и снажно тело. Циљ вежбања је био другачији у мушком и женском спорту. Док су момци вежбали да би изградили жилаво и мишићаво тело, девојке би требало ипак бити умереније и радити на лепоти обликовања тела и здрављу. Тако је Хоке истицао да је хазена савршена за девојке јер усавршава спретност и грациозност покрета. Такође девојке не би требало да вежбају зарад следећег циља, а то је такмичење, пре свега би требало да се баве спортом како би биле срећне и лепо расположене. Међутим, поред тога што је заговарао јачање женског тела зарад бољег функционисања органа и здравља, чврсто је стајао иза тога да би жене требало да се уздрже од тренирања у лошим условима како би се тело прикладно развијало. Такође је истакао да је јачање трбушних и леђних мишића код жена од великог значаја, јер само жена са јаким телом може имати трудноћу и порођај без проблема.¹²³

С друге стране постојали су они који су оспоравали женско бављење спортом. Тако је, архитекта и селектор фудбалске репрезентације Краљевине Југославије, Бошко Симоновић¹²⁴, о хазени говорио као о спорту који није за жене, чак га је назвао и штетним за женску омладину. Такође, пратећи развој хазене закључио да се игра веома развила у области технике и тактике саме игре. Међутим као сведок самих мечева истакао је да се на хазенским утакмицама, којих је било свега десетак током године, десило више онесвешћивања играчица него током фудбалских сусрета, којих је било и до хиљаду годишње. Стога је он рекао да овај спорт ни мало не одише грациозношћу и лепотом спорта као што су неки истицали. Сматрао је да многе играчице услед грубих потеза и повреда главе имају проблеме са живцима и да често имају изливе беса и хистеричне

¹²²Ралф Хоке, „Пут ка телесном усавршењу“, *Политика*, 25. септембар 1922. стр. 6.

¹²³Ralph Hoke, *Nav. delou: Dodatak (O koristi sudjelovanja žene u tjelesnom športu)*, str. 62-68.

¹²⁴Бошко Симоновић (12. фебруар 1898-5. август 1965) по професији архитекта, иако се никад није бавио тим послом, био је фудбалер, судија и селектор репрезентације Краљевине Југославије. Као играч, на позицији голмана играо је у тимовима *Српски мач* и *БСК*. Био је успешан и као судија и био је први који је судио неку међународну утакмицу (Букурешт-БСК). Судијским послом је престао да се бави када је повредио ногу на скијању, али је обављао неке функције у фудбалском савезу. Он је саставио репрезентацију која је на Светском првенству у Монтевидеу стигла до полуфинала. Бавио се и новинарским послом па је тако био уредник листа „Спортист“ и оснивач првог дневног спортског листа у Југославији „Спортски дневник“.

нападе. Такође дешавало се да током игре хазенашице примају јаке ударце у пределу груди, стога то може довести до проблема са дојењем када се једног дана буду одлучиле да постану мајке. Једину лепоту овог спорта, поред технике и тактике, видео је у брзини и прецизности, али је критиковао то што су хазенашице толико ојачале да су им ударци на гол јачи од мушких. Међутим он је ово говорио само за хазену и није био противник тога да се жене баве спортом и препоручио је да би припаднице женске популације могле да се баве тенисом и лакоом атлетиком јер су то спортови који, према његовом мишљењу одишу грациозношћу и лепотом покрета.¹²⁵

Посматрајући ова два примера можемо видети да су мишљења о хазени двојака. Пре свега мора се узети у обзир да је Хоке у свом приручнику давао савете како би хазена требало да изгледана терену и заговарао је тезу да је хазена сама по себи такав спорт, да негује лепоту покрета и грациозност и да не би требало толерисати грубости и тренирати на исти начин као и мушкарци. С друге стране Бошко Симоновић је истакао да је писао на основу онога што је могао да види на самом терену. Када ово све узмемо у обзир може се доћи до закључка да је хазена ипак постала грубљи спорт него што би требало. Томе иде у прилог и чињеница да извештаји са мечева садрже податке о томе како је игра била груба, пуна контакта и да су играчице долазиле у међусобне сукобе. У времену када су жене заиста важиле за нежнији и слабији пол, оваква груба игра је била необична и недолична за даме, стога не чуди што су многобројни они који су били против тога да се пре свега женска омладина бави хазеном. Што се тиче тога да ли бављење хазеном, или било којим спортом, утиче на репродуктивност жена, ни данас није доказано, али је оправдано што се о томе полемисало јер је упркос модернизацији, главна улога жене и даље била мајчинство.

¹²⁵Бошко Симоновић, „ХАЗЕНА КАО ЖЕНСКИ СПОРТ“, *Време*, 25. април 1925, стр. 2.

5. Закључак

Међуратни период донео је много новина и из корена је изменио, не само политичку ситуацију у целом свету, него и начин и стил живота обичног човека. Највеће промене су се догодиле у животима жена. Још за време Првог светског рата улога жене се све више изједначава са мушком и оне у овом периоду све масовније раде у фабрикама и постројењима, а у неким државама чак иду и у рат у недостатку мушке снаге. Након рата улога жене се у потпуности мења. Она је и даље пре свега мајка и домаћица, али је и студенткиња, и радница у фабрици, и чиновник, и лекар, и професор, али и спортиста.

Једна конзервативна средина као што је била Краљевина Срба Хрвата и Словенаца, прошла је кроз процес модернизације и ишла је у корак са свим новим трендовима. Утицаји из целе Европе и света били су присутни у овој новооснованој држави. Највећи градови, Загреб, Љубљана и пре свих Београд нису заостајали за европским престоницама попут Париза, Берлина или Лондона. Али упркос свему томе, не може се рећи да су промене одмах наилазиле на одобравање, јер је страх од промена и непознатих новотарија сасвим природан.

Хазена је била једна од тих новотарија која је наишла на отпор у јавности, иако је у Краљевину дошла из пријатељске православне Чехословачке. Није било лако да јавност прихвати чињеницу да, до тада префињене, отмене и смерне девојке које до тада једва да су били и посматрачи фудбалских утакмица, излазе на спортске терене и са највећим жаром играју тимски спорт са контактом на фудбалским теренима. Још је теже било прихватити њихову „оскудну“ опрему која је откривала велики део тела, а и постављало се питање: Да ли је хазена штетна за њихово здравље? Упркос свим проблемима, хазена је

ипак заживела у Краљевини СХС и била је најпопуларнији женски спорт, пре свега у Београду, а Затим и у осталим крајевима земље.

У првој деценији свог постојања, хазена је у Краљевини прошла кроз тежак период. Међутим упркос свим потешкоћама, од неприхватања у друштву, преко проблема у организацији и недостатку тренера, па до лоших услова за тренирање, хазена је ипак успела да обезбеди своје место у спортском животу у Краљевини СХС. Постала је све масовнија оснивањем хаена секција у клубовима којих је било све више из године у годину. Ова масовност се пренела и на трибине тако да је то био доказ прихватања хазене као конкурентног спорта и у самом друштву. У прилог томе иду и резултати најјачих београдских клубова БСК-а и СК Југославије, као и све боља игра репрезентације у сусретима са Чехословачком, колевком хазене.

Хазенашице су својим деловањем успеле да сруше све предрасуде о женском спорту. Доказале су да је женско тело пре свега довољно снажно да издржи јак физички напор, као и да на овом пољу даме могу да парирају мушкарцима. Успеле су да се изборе и са осудом јавности да је неморално носити оскудну спортску опрему, јер би им непотребни одевни комади само сметали и тиме би спутавале своје покрете на терену и квариле лепоту игре. Такође су показале да спорт може бити и женски хоби и да није резервисан за мушкарце, и да плетење, шивење, часови певања, клавира или језика нису једине активности којима даме могу да се баве у слободно време.

Ове девојке успеле су да пре свега створе основу на којој је изграђена екипа која је остварила највећи успех у овом спорту, а то је освајање Светског првенства 1934. године. Међутим њихове заслуге су ипак биле дугорочније. Популарна хазена је прерасла у нову игру, рукомет, који је исто тако имао велику популарност и успехе у Социјалистичкој Југославији. Хазенашице су успеле да се изборе, иако несвесно, да се на женски спорт не гледа као на неко чудо, већ да се он прихвати и да буде конкурентан са мушким. Оне су биле „беле вране“ свог времена, а данас се посматрају као пионири женског тимског контакт спорта које су успеле да се изборе са свим предрасудама и да дамама раскрче нови пут, пут спорта, који ће од једног занимљивог хобија постати веома плаћена професија.

Извори и литература

Извори:

- НокеRalph, *HAZENA. Trening, tehnika i pravila igre s 26 slika*, Zagreb 1924.

Штампа:

- *Време* (1921-1929)
- *Политика* (1921-1929)
- *Жена и свет* (1925-1929)

Литература:

- GardaševićĐ. Branko, *Razvoj rukometa u Srbiji*, Beograd 2012.
- Žutić Nikola, *SOKOLI, ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929-1941*, Beograd 1991.
- ur. Juhas Irina, *Žena i sport*, Beograd 2016.
- Marković J. Peđa, *Beograd i Evropa 1918-1941. Evropski uticaj na proces modernizacije Beograda*, Beograd 1992.
- Petranović Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, I knjiga, Beograd 1980.
- пр. Ристовић Милан, *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, Београд 2007.
- ур. Чубриловић Васа, *Историја Београда*, III књига, Београд 1974.

Интернет сајтови:

- <https://www.iserbia.rs/ifermin/hazena-poceci-zenskog-sporta-na-balkanu-i-4227>
- <https://www.iserbia.rs/ifermin/hazena-poceci-zenskog-sporta-na-balkanu-ii-4228>

- https://sr.wikipedia.org/sr/Мала_Антанта
- https://sr.wikipedia.org/sr/Јован_Ружић
- https://sr.wikipedia.org/sr/Бошко_Симоновић
- <http://www.reprezentacija.rs/jovanovic-dragan/>